

Analýza narativně-biografických rozhovorů

[Wolfram Fischer-Rosenthal,](#)
[Gabriele Rosenthal](#)

[\[abstract\]](#)

Preložila [Denisa Palečková](#)

[\[home\]](#) [\[back\]](#) [\[down\]](#)

Vyprávění a sdílená skutečnost

1.

Stejné okamžiky mohou různí lidé vnímat odlišně. [\[1\]](#) Jak ale pak mohou kooperovat? Neustále se dostáváme do styku s cizími prožitky a zkušenostmi, na kterých jsme se sami nepodíleli a nebyli u nich přítomni; na základě čeho pak lze ve vzájemném styku vytvářet jistotu očekávání? Jak je možné budovat společně obývaný svět, ve kterém se můžeme s jistotou pohybovat a o kterém můžeme předpokládat, že je ve všech praktických ohledech pro všechny stejným způsobem dostatečně „skutečný“?

2.

Pro člověka v jeho každodennosti jsou tyto otázky absurdní. Svět a možnosti sociální interakce jsou pro něj něčím, co pokládá za samozřejmé. O to složitější je nalezení odpovědí, které by proces praktického vytváření a kontinuálního udržování této samozřejmosti umožnily lépe pochopit. *Jak to lidé dělají?* Při hledání odpovědi na tuto konstitučně-teoretickou otázku sociality a společnosti narážíme mimo jiné na obecný problém sociální funkce řečové komunikace, a obzvláště na úlohu, kterou v této komunikaci hraje vyprávění.

3.

Vyprávění určitého prožitku se zdá být vhodným prostředkem sdílení vlastních zkušeností – jejich výsledného stavu i procesu, v němž byly utvořeny. Je prostředkem, který umožňuje, že jak naslouchající, tak sám vypravěč tyto zkušenosti lépe chápou. Na tomto základě se rodí společná „my-skutečnost“, která umožňuje počáteční souhlasnou koorientaci vypravěče a naslouchajícího; tato skutečnost však ve své podstatě zůstává *křehká*. Nelze ji oddělit od neustále probíhajícího interpretačního procesu. Právě v něm totiž vzniká, a proto musí být neustále obnovována. Vždyť společně sdílená skutečnost existuje jen a pouze „teď“. Vlastní produkce sdíleného pohledu na události, na svět, který „my“ máme a který „nás“ tvoří, může kdykoliv ve svém průběhu selhat. Jak na straně vypravěče, tak na straně posluchače existují situačně proměnlivé možnosti jejího provedení a přehodnocení. To může vést k oboustranně odlišnému pohledu, a tím k falzifikaci příběhu. Výsledkem bude to, že sdílený svět nevznikne,

vyprávění se buď ukáže jako „lživý příběh“, nebo naslouchající nepřijme zkušenosti vypravěče jako „skutečné“, protože by mu předávaná zkušenost mohla narušit jeho vlastní svět. (Lze očekávat, že pokud se sdílený svět nevybuduje, bude to mít negativní dopad i na společenské uznání, věrohodnost a sebeúctu vypravěče.) Ovšem ani v případě kolektivně ověřeného vyprávění není skutečnost jednou provždy zajištěna a není imunní vůči další interpretaci. Z jiného úhlu pohledu či s časovým odstupem může totiž být i jednou již společně akceptované prožívání odmítnuto coby „ne-skutečné“. Jak je tedy možné, že se vyprávění příběhů stalo navzdory těmto ambivalentním danostem nejen předmětem, ale i prostředkem vědecké metody?

Labova a Waletzkiho teorie vyprávění, narativní interview coby výzkumný nástroj a jeho kritika

4.

V rámci sociálních věd bylo třeba, aby pokračovala kritika objektivistických přístupů, které chtějí pozorovat a prezentovat sociální skutečnost nezávisle na její specifické symbolicko-řečové struktuře.

5.

Zároveň s tím bylo ale zapotřebí dosáhnout metodicky jemnějšího chápání struktur a výkonů mluvení coby prostředku sociální interakce a konstrukce společnosti. Teprve poté – zhruba od poloviny 60. let – mohl být tak samozřejmý, zároveň však složitý prostředek komunikace, jakým je vyprávění, analyzován. Využití vyprávění coby výzkumného nástroje se dále zdokonalovalo.

6.

Teoretická ospravedlnění a první praktické návody k vyvíjení „narativních interview“ coby nástroje sběru dat, jehož vliv v rámci kvalitativního výzkumu stále sílil, nabídl epochální článek Labova a Waletzkiho „Narativní analýza: Mluvená podoba osobní zkušenosti“ ([1997 \[1967\]](#)). Jak při komunikaci mezi členy společnosti vzniká zkušenost skutečnosti a jak ji můžeme vědecky rekonstruovat? Tato otázka se nyní zdála být vyřešena nejen teoreticky, ale i s ohledem na praktické výzkumné cíle. **V německy mluvící oblasti to byl především Fritz Schütze (1983, 1987), kdo v 70. letech, v okruhu „symbolického interakcionismu“, fenomenologicky inspirované sociologie a různých větví sociologie jazyka, vytvořil model pro to, jak v rámci sociálně-vědních rozhovorů z lidí „lákat“ narativní texty a jak je analyzovat.**

7.

Rozšíření „narativních interview“ v kvalitativním výzkumu doprovázela zásadní kritika vztahu mezi realitou a textem, spolu s dalším vývojem orientovaným na výzkumnou praxi. S nárůstem využívání této techniky se dále objevil problém jejich mnoha podob, z nichž ne všechny při sběru dat či při jejich analýze obstály v „kontrolě kvality“ podle narativistických kritérií.

8.

Chceme zde načrtnout pouze dva zásadní body, v nichž uvedená kritika krystalizovala ([Bamberg 1997; Baugh et al. 1997](#)). Týkají se jednak praxe a modelu strukturalismu, dále pak zásadnější otázky karteziánismu v sociálních vědách.

9.

Ve zdánlivě úzce vymezené jazykovědné debatě o nosnosti *strukturalismu* se jedná o to, zda lze kontinuitu sociální interakce přiměřeně vysvětlit pomocí pojmu struktury a jeho polárních forem (hloubková a povrchová struktura, manifestní a latentní smysl atd.). V rámci široce rozvětvené kritiky je jedním krajním pólem zásadní odmítnutí konceptu skrytě působící generativní struktury, a tím i z něho vycházejícího vědeckého rekonstrukčního programu jejího odkrývání. Na druhé straně spektra sice můžeme pozorovat široké přijetí těchto základních strukturálních předpokladů, nicméně instrumentální využití vypravování je problematizováno, pokud není současně tematizován způsob jeho inscenace. Takovou kritiku nalezneme například u **fenomenologické konverzační analýzy (viz [Schlegloff 1997](#)), která zároveň nabízí i důležité dílčí metody zpracování narativních textů**. Podle této kritiky je *interaktivní* vytváření textu mluvčím a posluchačem, při kterém se pomocí komunikace má „udát něco tady a teď“, zanedbáváno jednostranným zaměřením se na „interviewovaného“, protože představa domyšleného, již předem hotového, (v hlavě) existujícího příběhu je mylná – tento příběh může vzniknout pouze na základě situačně vázané komunikace ([Schlegloff 1997](#): 99 a dále).

10.

Zde se vynořuje druhý problém, který se týká především teorie poznání. Projevuje se kritikou určité představy o vědomí a paměti (coby interních médií ukládání a řízení) oproti na nich nezávislém vnějším světu. Tato výtky vůči karteziánskému rozštěpení sociálního světa na kognitivní a objektivní sféru rovněž vystupuje v různých formách ve vztahu k narativistickým postupům. Narativistické odlišování „prožívané události“ od symbolické interpretace „vyprávěné události“ (Hopper 1997: 78 a dále) je zpochybňováno, stejně jako představa, že paměť je základ, ze kterého stačí příběh už jen vyčíst (Rosenthal 1995; Smith 1981). Namísto toho jsou navrhovány monistické nebo dialektické modely aktuálně řečového narativního vytváření vzpomínky v momentu komunikace. Přitom se však většinou nelze vzdát vazeb na rozvrstvení zkušenosti v žitém životě a jeho minulé i budoucí horizonty, které nám jsou z velké části k dispozici pouze verbálně ([Fischer 1986a, b](#)). Paušální karteziánská výtky ohledně rozlišení sociální reality a sémantiky nám nepomůže ani o krok dál, stejně tak jako pokus postavit naraci a skutečnost na roveň. Události, které nikdo nebere na vědomí, nemohou být sociálně relevantní. A stejně tak nemyslitelné jsou narace bez vnímání a pozorování. Za bernou minci tedy můžeme považovat rozlišení mezi událostmi a vyprávěními (i ostatními druhy písemné komunikace). A zrovna tak lze nahlížet na skutečnost, která v procesu aktuální řečové komunikace utváří *jednotu* různého.

11.

Modifikace narativní analýzy, které vznikly v posledních letech, lze chápat jako reakce na narativně-kritický diskurz. Především vazba na postupy strukturální hermeneutiky ([Oevermann et al. 1979](#)), která je výsledkem práce některých sociologů (viz např. [Hildenbrand 1995](#); [Wohlrab-Sahr 1992](#)), rozšířila teoreticko-technický „čtecí aparát“ narativních textů. Model rekonstrukce, který zde bude představen, je dílem autorů tohoto příspěvku. Byl vytvořen na pozadí různých výzkumných kontextů ([Rosenthal 1987, 1995](#)) a spojuje hermeneutické postupy (Oevermann et al. 1980) a postupy textové analýzy (Schütze 1983, 1994) s analýzou tématických polí[2] ([Fischer 1992](#), inspirován [Gurwitschem 1974](#)).

Narativní analýza a biografické případové rekonstrukce

12.

Všeobecně řečeno se v tomto případě jedná o analýzu, která zkoumá odlišnosti vyprávění a

života z hlediska jednoty aktuální řečové sebe prezentace (v sociálně-vědním interview). To znamená, že **při rekonstrukci každého případu hraje podstatnou roli rozlišení mezi vyprávěným a prožitým životem**. Jednotlivé pracovní kroky (viz [Tabulku 1](#)) se opírají o obě dvě roviny, které spolu musí v průběhu vyhodnocování stále korespondovat. Neobejdeme se tedy bez dalších pramenů (archivní materiály, výpovědi lékařů atd.).

Tabulka 1	
Po sobě následující <i>praktické kroky vyhodnocování</i> (Fischer-Rosenthal, Rosenthal 1997 : 152 a dále) jsou:	
1.	Rozbor biografických údajů (události, příběhy).
2.	Textová analýza a analýza tematických polí (postupná analýza jednotlivých textových částí interview - sebe prezentace).
3.	Rekonstrukce případu (prožitý život).
4.	Podrobná analýza jednotlivých textových částí.
5.	Kontrastní srovnávání vyprávěného a prožitého životního příběhu.
5.	Vytváření typů.

13.

Formulované závěry bychom nikdy neměli považovat za definitivní. Jsou vždy jen *hypotetické*, a to hned ve dvou ohledech. Za prvé vzhledem k postupnému doplňování materiálu a jeho různým textuálním ztvárněním. Za druhé pak – a to především – s ohledem na vývoj struktur v reálném průběhu dalšího života. To je zvláště důležité pro terapeutické, sociálně-terapeutické a v rámci sociální práce prováděné rekonstrukce, které jsou přizpůsobeny *potenciálům změny* a re-strukturace. Hypotetický charakter výsledků také nechává prostor pro případné modifikace. Analytická rekonstrukce otevírá v rámci dané struktury konkrétní očekávání a možnosti. Události však mohou nabrat jiný směr, a tak se tyto očekávání a možnosti nemusejí vždycky realizovat.

Ukázka případové rekonstrukce

14.

Metodu narativní analýzy coby *biografické případové rekonstrukce* přiblížíme na následujícím příkladu. Jeho vylíčení je orientováno na problémy a výsledky; pozadí tvoří výše uvedené analytické schéma.

15.

Požádali jsme paní Elisabeth Liebig (její jméno je změněno), narozenou v roce 1921, aby nám vyprávěla svůj rodinný a životní příběh.^[3] Její vyprávění začíná tímto biografickým zhodnocením:^[4] „Nic není takové, jak si to člověk představoval. Všechno přišlo jinak.“ Ve druhé větě podává následující zprávu: „Velká mladická láska v patnácti, seznámení s mužem v osmnácti, zasnoubení, ve dvaceti svatba a v jednadvaceti přišel syn [směje se] – to už byl pak rok 42, když pak, už byla válka.“ Jak takovou úvodní sebe prezentaci interpretovat?

Význam biografické výpovědi můžeme v principu vykládat na dvou časových úrovních: na úrovni času života a na úrovni času vyprávění. Na jedné straně zde máme *biografický význam*

líčených zážitků nebo životní fáze – zde tedy průběhu manželství a zakládání rodiny – v kontextu průběhu *prožitého života*. S ohledem na údaj, že muž vypravěčky je o sedm let starší než ona a v čase seznámení se účastnil Olympijských her 1936, bychom v tomto případě mohli formulovat zhruba takovou hypotézu: Elisabeth byla tehdy velmi šťastná, že získala svůj mladický ideál – další události však vzaly jiný spád, než v jaký doufala.

16.

Na druhé straně se můžeme zaměřit na rovinu vyprávěného životního příběhu a interpretovat *způsob*, jak jsou biografické zážitky a životní etapy v rozhovoru *prezentovány*. V daném případě by bylo třeba se ptát, jaký význam má v sebe prezentaci vypravěčky fakt, že téma mladické lásky stojí na začátku? Proč se chce vypravěčka v této komunikační situaci představit takto, a ne jinak? Zde jsou možné různé hypotézy – například že manželství má v jejím biografickém vyprávění stěžejní význam, protože později bude vyprávět o svém rozvodu v roce 1949. Nebo můžeme předpokládat, že na svůj život před dosažením patnácti let nerada vzpomíná, a proto o něm zprvu nemluví.

17.

K *ověření* těchto a dalších možných hypotéz na obou rovinách analýzy by bylo třeba: a) na úrovni prožitého životního příběhu a z hlediska rekonstrukce smyslu zařadit vyprávění o manželství a narození syna do **posloupnosti životních událostí** – tedy i do prožitého životního příběhu před dosažením patnácti let; b) **na úrovni vyprávěného životního příběhu a z hlediska rekonstrukce smyslu zařadit tuto úvodní část do posloupnosti hlavního vyprávění.**

18.

Pro metodu biografické případové rekonstrukce je rozhodující zásadní rozdíl mezi rovinami prožívaného a vyprávěného životního příběhu. Snažíme se s nimi vypořádat v různých krocích analýzy, přičemž máme stále na zřeteli případ jako celek. Rekonstruuje průběh prožitého i vyprávěného životního příběhu. **Při analýze prožitého životního příběhu rekonstruuje – alespoň v rámci možností – časovou posloupnost biografických prožitků a význam, které tyto prožitky pro vypravěče kdysi měly. Tato rekonstrukce smyslu se nesmí omezit pouze na vrstvy prožité minulosti,** ale musí zohlednit i minulá očekávání vypravěče – např. očekávání šťastného manželství – nebo schémata „nežitého života“, která se mohou měnit pod proudem událostí a zkušeností a která tvoří nutnou součást toho, jak se význam dále biograficky utváří. V rámci přípravy této analýzy – rekonstrukce daného příběhu – dále provádíme **sekvenční analýzu biografických údajů** (viz [Oevermann et al. 1980](#)). **Nejprve údaje analyzujeme v časovém pořadí životních událostí, s minimální vazbou na interpretaci vypravěče.** Jednotlivé údaje se v chronologii životního času stávají postupně retrospektivně-prospektivně základem pro vytváření hypotéz o struktuře prožitého života. Tyto pak v průběhu analýzy stále znovu a znovu ověřujeme. V této fázi ponecháváme vědění o tom, co v dalším průběhu biografie následuje, stranou; a *ponejprv* necháváme stranou i všechno to vědění, které ti, kdo vyprávění interpretují, získali na základě vyprávěného životního příběhu.

19.

Zde jsou některé další biografické údaje o Elisabeth Liebig z období před dosažením patnácti let: Elisabeth přichází na svět v roce 1921 coby prvorozená. Matka je v době jejího narození vdaná již podruhé. Syn z prvního manželství jí zemřel v útlém věku. Nezávisle na tom, jak události interpretuje Elisabeth, můžeme s ohledem na dané údaje vytvářet vlastní domněnky. Malá Elisabeth mohla být například zastíněna smrtí nevlastního bratra. Z toho bychom mohli

vyvodit hypotézu, že se Elisabeth pokouší získat pozornost matky neobvyklým chováním. Všechny odvozené hypotézy musíme ověřit ve vztahu k následujícím biografickým údajům.

20.

Další biografické údaje: Matka onemocní – má roztroušenou sklerózu. Elisabeth je asi šest let, když se symptomy této choroby začnou zřetelně projevovat. V devíti letech začne Elisabeth chodit do tělocvičné jednoty. Po několika dřívějších neúspěšných pokusech spáchá matka v únoru 1933 sebevraždu. Na tomto základě můžeme vytvářet počáteční i odvozené hypotézy o tom, jaký dopad měla tato nelehká biografická konstelace na další Elisabethinu životní dráhu. Jeden z možných výkladů je tento: Elisabeth považuje matčinu nemoc za příčinu sebevraždy, začne se tudíž nemocí velmi bát, a proto preventivně sportuje.

21.

Dříve než začneme tyto hypotézy porovnávat s výpověďmi paní Liebig, měli bychom dokončit analýzu vyprávěného životního příběhu – **analýzu tématických polí**. Díky tomu, že perspektivu vyprávění rekonstruujeme v době, kdy se uskutečnil náš rozhovor, získáváme na své prameny kritický pohled. Ten nám pomáhá rozlišovat někdejší biografický význam událostí od perspektivy současné. **Analýza biografických údajů**, která proběhla před tímto vyhodnocovacím krokem, slouží jako určitá kontrastní fólie. **S její pomocí můžeme zodpovědět to, které události jsou ve vyprávění rozvinuty, které nejsou tematizovány vůbec či jen v náznaku, a jak se vytvářená posloupnost vyprávění odchyluje od chronologie událostí.** Když už například víme o sebevraždě matky paní Liebig, ke které došlo tři roky před tím, než vypravěčka poznala svého muže, čteme úvodní pasáže jejího příběhu úplně jinak. Přesně takovému čtení ovšem chtěla paní Liebig zabránit, jinak by matčinu sebevraždu zmínila napřed.

22.

Při rozboru tématických polí rekonstruujeme sebe prezentaci vypravěče na základě komplexů témat, tedy zhuštěných tématických polí v pořadí, ve kterém o nich vypravěč pojednává. Východisko analýzy tvoří předpoklad, že určitou sebe prezentaci lze vědomě ovládat pouze po omezenou dobu či vůbec ne a že se příběh vypovídající o životní zkušenosti vypravěče stane zjevným na základě toho, jak se bez intervencí výzkumníka odvíjel úvodní „text“ příslušného biografického vyprávění.

23.

Dříve než začneme s analýzou, rozčleníme text rozhovoru do jednotlivých sekvencí. Přitom zachováváme posloupnost vyprávění. Kritéria pro určování segmentů jsou: změna mluvčího, žánr textu, změna tématu (viz [poznámku 4](#)).

Tabulka 2		
V našem případě označíme již citovanou první část sebe prezentace následujícím způsobem:		
1/13	hodnocení	„Nic není tak, jak si to člověk představoval...“
1/14	ZPRÁVA	- seznámení s velkou mladickou láskou v patnácti letech
1/19		- 18 zasnoubení; 20 svatba - 21 narození syna

		„ve čtyřicátém druhém, když už byla válka“
--	--	--

24.

Tvorba hypotéz se řídí následujícími otázkami:

1. Proč je dané téma – údaje o manželství a založení rodiny – uvedeno na daném místě? Jak ještě jinak mohla vypravěčka na pobídku k vyprávění o sobě a o své rodině zareagovat? Proč nepadne ani slovo o celém období před dosažením věku patnácti let?
2. Která témata jsou zmíněna a která ne?
3. Proč je dané téma prezentováno daným druhem textu – zde zprávou – a v tomto rozsahu, resp. stručnosti? Proč jsou léta 1936-1942 shrnuta do pouhých čtyř řádků?
4. Jaká jsou možná tématická pole, na jejichž pozadí se dané téma odvíjí? Vkládá například paní Liebig toto téma do tématického pole „Vše, co v mém životě nebylo tak, jak jsem si to představovala“? A dozví se pak posluchači o takových zklamáních?

25.

Hovoříme zde tedy o způsobu a úloze líčení sebe sama v rámci rozhovoru, a ne o biografické zkušenosti v jiných obdobích života vypravěčky. Neptáme se, jaký význam pro ni měl při uzavírání sňatku v roce 1941 fakt, že se provdala za svou mladickou lásku. Daleko více nás zajímá, jakou funkci má takové ztvárnění začátku „dnes“, tj. v době uskutečnění rozhovoru. U každého textového segmentu jde o inherentní odkazy na možná tématická pole a o vytváření dalších souvisejících segmentů. V průběhu analýzy se ukazuje, která tématická pole vypravěčka biografie buduje a které součásti těchto polí nerozvíjí, pouze je naznačuje nebo se jim vyhýbá. Začíná být zřejmé, která témata nejsou zmíněna, přestože jsou „spolu-přítomna“ – a to nezávisle na tom, jak vypravěčka vlastní životopis vykládá.

26.

Po tomto prvním segmentu pokračuje paní Liebig vyprávěním o manželství, o návratu jejího muže ze zajetí a o manželských potížích. Žánr textu je na pomezí zprávy a argumentace. Paní Liebig argumentuje výčtem důvodů, proč v roce 1949 podala žádost o rozvod. Po krátké zprávě o své pracovní kariéře se skokem přemísťuje do současnosti. Po čtvrt hodině ukončuje úvodní část rozhovoru, při které nevyprávěla jediný příběh.[\[5\]](#)

27.

Celou úvodní část, soustředěnou na stručné vylíčení průběhu manželství a rozvodu, lze rekonstruovat coby tématický blok „ztroskotané manželství“. Styl zpráv a argumentací sotva podkryvá prožívání paní Liebig, která si drží odstup a sleduje pouze linii jednotlivých údajů.

28.

Až na základě dalších čtyř otázek přijde řeč na traumatizující okolnosti smrti její matky. Nejprve jedna z tazatelek požádá paní Liebig, aby se ještě vrátila k historii rodiny. Následující text obsahuje mnoho popisů rodinné historie a je již delší než první hlavní část. Mimo jiné tak můžeme zamítnout hypotézu, že paní Liebig o době před seznámením se s budoucím manželem vůbec nechce mluvit. Vše nasvědčuje spíše tomu, že příběh jejího manželství s příběhem rodiny nijak nesouvisí.

29.

Zpráva paní Liebig začíná údaji o matčině roztroušené skleróze, několika pokusech o sebevraždu a pokračuje: „V roce 1933 se jí to povedlo, to mi bylo 12 let.“ I zde je podstatné, jaké téma následuje. Paní Liebig bezprostředně navazuje: „... ale prázdniny jsem trávil často

dole u tety.“ Následuje třináctiřádkový úsek, který popisuje pěkné vzpomínky na tyto prázdniny.

30.

Stejně tak jako v úvodním vyprávění je tu zřetelný odstup, s jakým paní Liebig mluví o obtížných obdobích svého života. Po několika pobídkách k vyprávění o nemoci matky a jejích pokusech o sebevraždu paní Liebig nakonec přece jen vytvoří podrobné třicetiřádkové vyprávění o dni, kdy matka zemřela. Struktura vzniklého textu poukazuje na značný biografický význam nemoci a smrti matky z hlediska všeho, co paní Liebig prožila, ale co není schopna výslovně podat. Především nedokázala daný význam vpravit do úvodní sebe prezentace, nestrukturované dotazy. Je očividné, že se vypravěčka snaží o svém životě mluvit distancovaně a že je zapotřebí několika intervencí, aby se v aktuální komunikační situaci přiblížila svému někdejšímu utrpení, které vyplývalo z traumatických zážitků.

31.

Obraťme se nyní ke třetímu analytickému kroku rekonstrukce případu. Opět se na úrovni prožitého životního příběhu tážeme po biografickém významu jednotlivých prožitků. Děláme to tak, že hypotézy k jednotlivým biografickým údajům a k biografickému průběhu porovnáváme s výpověďmi vypravěčů nebo vypravěček. V souladu s logikou vyhodnocování analýzy biografických údajů rekonstruujeme biografické prožitky v rámci chronologie prožitého životního příběhu. Předchozí **analýza tématických polí nám při tomto kroku vyhodnocování poskytuje důležité odkazy na současnou perspektivu vypravěčů** a na funkcionální význam jejich vyprávění pro dnešní prezentaci životního příběhu. Díky tomuto předchozímu analytickému kroku můžeme s prameny zacházet kriticky. Na základě toho jsme mimo jiné schopni:

1. Vyhnout se chápání manželství jako biograficky rozhodující životní zkušenosti jenom proto, že mělo v příběhu hlavní roli, a hledat pod tím ukryté latentní vrstvy.
2. V předělu mezi vyprávěním o rodinné historii původní rodiny a příběhem o založení rodiny vlastní rozpoznat strategii, která má během nynějšího vypravování zamezit utrpení, a to tak, že vypravěčka předestře jakési „náhradní téma utrpení“.
3. Vyvarovat se toho, abychom distancovanost vypravování jednoduše chápali jako přiměřený způsob povídání o životě, kterému se utrpení zdánlivě vyhnulo.

32.

Ukažme si tento analytický krok na příkladu biografického údaje o matčině sebevraždě. Paní Liebig vypráví, že ten den „přišla domů později“. Ihned ucítila plyn, v kuchyni našla mrtvou matku, vypnula kohoutek s plynem a došla pro otce do zaměstnání. *Podrobná analýza* tohoto místa v textu, kterou zde nebudeme uvádět, zřetelně ukazuje, že paní Liebig sama sebe líčí jako schopné děvče. Na latentní významové rovině se vynořuje potlačovaný pocit viny. Dvanáctiletá dívka si kladla vinu za smrt matky, protože nepřišla včas ze školy; po matčině smrti se cítila provinile kvůli tomu, že k ní měla odměřený vztah.

33.

Porovnáme-li analýzu vyprávěného a prožitého životního příběhu, můžeme formulovat hypotézu, že vypravěčka se nevěnuje ani tak ztrátě matky a vlastním podvědomým pocitům viny, jako spíš svému ztroskotanému manželství (proto vysoký podíl argumentace o příčinách rozvodu v úvodním vyprávění).

+ + +

34.

Zde představený postup rekonstrukce se snaží vykreslit proces utváření jak vyprávěného, tak prožitého životního příběhu. Přitom nepouštíme ze zřetele jejich vzájemný vztah, jednotu případu. V oddělených analytických krocích se střídavě zaměřujeme na tu či onu stranu, abychom pak výsledky uvedli do souvislostí.

Poznámky

1) Pozn. redakce: Přeloženo z německého originálu Fischer-Rosenthal, W. / Rosenthal, G. (2000): Analyse narrativ-biografischer Interviews. In: U. Flick, E. von Kardorf, I. Steinke, eds.: *Qualitative Forschung*. Reinbek bei Hamburg: Rowohlt (© 2000 Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg). Redakce děkuje nakladatelství Rowohlt za svolení k publikaci překladu.

Taken from U. Flick, E. von Kardorf, I. Steinke, eds.: *Qualitative Forschung* (© 2000 by Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, Reinbek bei Hamburg).

2) Pozn. překladatelky: V německém originále se používá termín *Thematische Feldanalyse*.

3) Interview vedly Gabriele Rosenthal a Bettina Völter; o rodinné historii viz [Völter 1997](#).

4) Pozn. překladatelky: Autoři v rámci své analýzy dělí text na segmenty na základě: a) změny mluvčího; b) druhu textu; c) tematických modifikací. Dále rozlišují tyto druhy textu: 1) vyprávění, jehož podkategorie jsou: zpráva, příběh, epické a dramatické vyprávění, zprostředkovaný příběh (vyprávěný prožitek někoho jiného), vyprávění coby důkaz, hodnocení, pohled do minulosti či do budoucna, vložené vyprávění (k osvětlení pozadí); 2) popis; 3) argumentace.

5) Pozn. překladatelky: Při metodě, kterou praktikují Gabriele Rosenthal a Wolfram Fischer-Rosenthal, je zpravidla žádoucí rozhovor s maximem vyprávění (Erzählung). Čisté vyprávění má podle nich větší vypovídací hodnotu než argumentační části nebo strohé, emocí zbavené textové segmenty s charakterem zprávy. Pochopitelně je zajímavé i to, proč má vyprávěč potřebu o určitém tématu vyprávět s citovým odstupem, či proč jinde by se chtěl jakoby ospravedlnit. Vyprávění však má umožnit bohatší interpretaci.

Literatura

BAMBERG, M.G.W., ed. (1997): Oral versions of personal experience: Three decades of narrative analysis. *Journal of Narrative and Life History*, 7, 1-4 (speciální číslo)

BAUGH, J. / FEAGIN, C. / GUY, G. / SCHIFFRIN, D., eds. (1997): *Towards a social science of language: A festschrift for William Labov*. Amsterdam: Benjamins

FISCHER, W. (1986a): Alltagszeit und Lebenszeit in Lebensgeschichten von chronisch Kranken. In: K. Hurrelmann, ed.: *Lebenslage, Lebensalter, Lebenszeit*. Weinheim, Basel: Beltz. Str. 157-171

FISCHER, W. (1986b): Prekäre Leiblichkeit und Alltagszeit. Kontingenz und Rekurrenz in der Zeiterfahrung chronisch Kranker. In: F. Fürstenberg, I. Mörth, eds.: *Zeit als Strukturelement von Lebenswelt und Gesellschaft*. Linz: Trauner. Str. 237-256

FISCHER, W. (1992): *Time and chronic illness. A study on the social constitution of temporality*. Berkeley (vlastní náklad) – Habilitationsschrift, Fakultät für Soziologie, Universität Bielefeld 1982

FISCHER-ROSENTHAL, W. (1996): Strukturelle Analyse biographischer Texte. In: E. Brähler, C. Adler, ed.: *Quantitative Einzelfallanalysen und qualitative Verfahren*. Giessen: Psychosozial-Verlag. Str. 147-208

FISCHER-ROSENTHAL, W. / ROSENTHAL, G. (1997): Narrationsanalyse biographischer Selbstpräsentationen. In: R. Hitzler, A. Honer, eds.: *Sozialwissenschaftliche Hermeneutik*. Opladen: Leske & Budrich. Str. 133-146

GURWITSCH, A. (1974): *Das Bewusstseinsfeld*. Berlin, New York: de Gruyter

HILDENBRAND, B. (1995): Fallrekonstruktive Forschung. In: U. Flick, E. Kardorff, eds.: *Handbuch Qualitative Sozialforschung*. 2. vyd. Weinheim: Beltz. Str. 256-259

HOPPER, P.J. (1997): Dualism in the study of narrative: A note on Labov and Waletzky. *Journal of Narrative and Life History*, 7, 1-4, 75-82

LABOV, W. / WALETZKY, J. (1997 [1967]): Narrative analysis: Oral versions of personal experience. *Journal of Narrative and Life History*, 7, 1-4, 3-38

OEVERMANN, U. (1983): Zur Sache: Die Bedeutung von Adornos methodologischem Selbstverständnis für die Begründung einer materialen soziologischen Strukturanalyse. In: L. von Friedeburg, J. Habermas, eds.: *Adorno-Konferenz 1983*. Frankfurt am Main: Suhrkamp. Str. 234-289

OEVERMANN, U. et al. (1979): Die Methodologie einer objektiven Hermeneutik und ihre allgemeine forschungslogische Bedeutung in den Sozialwissenschaften. In: H.-G. Soeffner, ed.: *Interpretative Verfahren in den Sozial- und Textwissenschaften*. Stuttgart: Metzler. Str. 352-433

OEVERMANN, U. et al. (1980): Zur Logik der Interpretation von Interviewtexten. In: T. Heinze, H.W. Klusemann, H.-G. Soeffner, eds.: *Interpretationen einer Bildungsgeschichte*. Bensheim: päd extra. Str. 15-69

ROSENTHAL, G. (1987): „Wenn alles in Scherben fällt“: *Von Leben und Sinnwelt der Kriegsgeneration*. Opladen: Leske & Budrich

ROSENTHAL, G. (1995): *Erlebte und erzählte Lebensgeschichte: Gestalt und Struktur biographischer Selbstbeschreibungen*. Frankfurt am Main: Campus

SCHLEGLOFF, E.A. (1997): Narrative analysis: Thirty years later. *Journal of Narrative and Life History*, 7, 1-4, 97-106

SCHÜTZE, F. (1983): Biographieforschung und narratives Interview. *Neue Praxis*, 3, 283-293

SCHÜTZE, F. (1987): *Das narrative Interview in Interaktionsfeldstudien I*. Studienbrief der FernUniversität Hagen. Kurseinheit 1. FB Erziehungs-, Sozial- und Geisteswissenschaften

SCHÜTZE, F. (1994): Das Paradoxe in Felix' Leben als Ausdruck eines „wilden“ Wandlungsprozesses. In: H.-Ch. Koller, R. Kokemohr, ed.: *Lebensgeschichte als Text. Zur biographischen Artikulation problematischer Bildungsprozesse*. Weinheim: Deutscher Studienverlag. Str. 13-60

SMITH, B.H. (1981): Narrative versions, narrative theories. In: W.J.T. Mitchell, ed.: *On narrative*. Chicago: University of Chicago Press. Str. 209-232

VÖLTER, B. (1997): Eine „antifaschistische“ Legende? Die Familie Kaufmann/Liebig. In: G. Rosenthal, ed.: *Der Holocaust im Leben von drei Generationen: Familien von Überlebenden der Shoah und von Nazi-Tätern*. Giessen: Psychosozial-Verlag. Str. 311-344

WOHLRAB-SAHR, M. (1992): *Biographische Unsicherheit: Formen weiblicher Identität in der „reflexiven Moderne“: Das Beispiel der Zeitarbeiterinnen*. Opladen: Leske & Budrich

[\[home\]](#) [\[back\]](#) [\[up\]](#)

© [Virtuální institut \(http://virtualni.institut.cz\)](http://virtualni.institut.cz), webmaster [Lukáš Havlín](#)
design © [Lukáš Havlín](#), graphics © [Rudolf Šmíd](#)

